

Esettanulmányok egy hatásláncok motiválta thematikus elméletben

Farkas Judit

MTA NyTI, Budapest

Az előző Kolozsvári Konferencián bemutatott hatásláncelmélet (Alberti 2013) azon az elképzelésen alapul, hogy a világbeli tapasztalat sokkal közvetlenebb módon képeződik le a nyelv szintaktikai és morfológiai struktúráira, mint azt más thematikus elméletek (ld. pl. Komlósy 1992) feltételezik.

I. Ami a szintaxist illeti, ahogy azt az anyanyelv-elsajátítás kutatói igazolták is (Naigles 1990, Fisher 2002, Lidz–Gleitman 2004), a világban észlelhető **A→B** hatás a szórendben ⟨A,B⟩ vonzatsorrendként képezendő le.

II. A morfológia további segédeszközt nyújthat a világban észlelhető **A→B** hatás nyelvi megjelenítéséhez. Egyes nyelvekben a behatottság tényét jelölik meg esetraggal: ⟨A,B⁺⟩, más nyelvekben pedig a hatásgyakorló aktivitást: ⟨A⁻,B⟩. Ha egy szituációt úgy mutatunk be, hogy egyetlen vonzatszereplő kap csak szintaktikai megjelenítést, a morfológiai jelöletlenség – mint alapstratégia – mellett ⟨C⟩ elképzelhető a szereplőt jellemző ágensi ⟨C⁻⟩ vagy páciensi ⟨C⁺⟩ karakter morfológiai jelzése is.

III. Ahogy az ige–vonzat kapcsolatot biztonságosan megmutató egyeztetési viszonyokat tartalmazó grammatikákban – mintha "túlbiztosítónak" éreznék a beszélők a grammatikai rendszerüket – fellép a *pro-drop* jelensége, úgy lazulhat fel az I. pontban felvázolt szórendi szigor. Egy akkuzatív nyelvben a ⟨B⁺,A⟩ szórend, egy ergatív nyelvben pedig a ⟨B,A⁻⟩ szórend megfelelhet a világban észlelhető **A→B** hatás kifejezéseként – elfedve immár az I. pontban hangsúlyozott közvetlen világképező motivációt. A szórendi szabadság jelensége talán önkényesnek látszik első pillantásra, de valójában újabb külső (a morfológián/szintaxison kívül fekvő) motivációt találhatunk: valamiféle B>A pragmatikoszemantikai hierarchiát (hatóköri sorrendet) jelenít meg az adott grammatika.

Esettanulmányaimban azt mutatom be, hogy hogyan illeszthető be a II. pontban felvázolt tipológiába a magyar és a (bitranzitív vonzatstruktúrákat is tartalmazó) angol mellett a finn grammatika. Nyilván az ⟨A,B⁺⟩ típust sejthetjük meg az (1a-b) tranzitív vonzatstruktúrában, de vajon az Akkuzatívusz vagy az esetrendszerben domináns Partitívusz tekintendő-e a behatott szereplő jelölőjének; és van-e egyáltalán Akkuzatívusz a finnben (pl. Shore 1986)? A (3) táblázat igen szövevényes képet mutat abban a tekintetben, hogy a különféle konstrukciókban milyen módon jelölik meg a tárgyat, illetve az (intranszitiv) alanyt...

(1) AKTÍV IGE VONZATSZERKEZETE KÉTFÉLE KÉRDŐMONDATBAN: ⟨A, B^{-tA/n/(t)}⟩

- a. Tappa·a·ko sisäkkö häne·**t** / Kaisa·**n** / naise·**t** /?
öl-Sg3-QP szobalány ő-**Acc** / Kaisa-**Acc** / nő-Pl
'Ugye, megöli a szobalányt őt / Kaisát / a nőket?'
- b. Tappa·a·ko sisäkkö hän·**tä** / Kaisa·**a** / nais·i·**a**?
öl-Sg3-QP szobalány ő-**Part** / Kaisa-**Part** / hölgy-Pl-**Part**
'Ugye, nem öli meg a szobalányt őt / Kaisát / a nőket?'

(2) VONZATSZERKEZET IMPERSONÁLIS KONST'BAN, KÉTFÉLE KÉRDŐMONDATBAN: ⟨A^{-tA/Ø/(t)}⟩

- a. Tape·tt·i·in·ko häne·**t** / Kaisa / naise·**t**?
öl-Impers-Past-Arb-QP ő-**Acc** / Kaisa / nő-Pl
'Ugye, megölték őt / Kaisát / a nőket?'
- b. Tape·tt·i·in·ko hän·**tä** / Kaisa·**a** / nais·i·**a** eilen?
öl-Impers-Past-Arb-QP ő-**Part** / Kaisa-**Part** / nő-Pl-**Part** tegnap
'Ugye, nem ölték meg tegnap őt / Kaisát / a nőket?'

(3) ALANY- ÉS TÁRGYJELÖLÉSI STRATÉGIÁK KÜLÖNFÉLE FINN KONSTRUKCIÓKBAN

	-n ⁺	∅	-tA	-t	-n
ACTIVE VERB I					
ACTIVE VERB II					
INF II INESSIVE					
INF III ABESSIVE					
MEDIUM					
IMPERS., INF I, PCP _{PASS}					
INF IV					
INF II INESSIVE _{IMPERS.}					
REF.RAKENNE, INF I					